

НЕАФІЦЫЙНЫЯ РОДАВЫЯ НАЙМЕННІ ЖЫХАРОЎ ВЁСКІ ХРАБАЛЫ НА БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКІМ ПАМЕЖЖЫ

Храбалы — гэта невялікая вёска ў Падляскім ваяводстве, на маршруце з Беластока ў Люблін, размешчаная ў дзесяці кіламетрах ад Бельска-Падляскага. Верагодна, вёска ўзнікла ў XV ст., але першая інфармацыя пра яе з’явілася ў крыніцах пад датай 1536 г.¹ Размяшчэнне вёскі трэба спалучаць з функцыянаваннем недалёкага Бельска — аднаго з самых важных цэнтраў каралеўскага шляху з Кракава ў Вільню. У XVI ст. для выканання рамонтных работ у драўляным бельскім замку прыцягнулі цесляра, які атрымаў у Храбалах вызваленую ад падатку валок зямлі. З люстрацыі, якая прайшла ў 1576 г., даведваемся, што ў той час сяло належала вайтоўству ў Гацьках, а яго жыхары былі прыгоннымі ў каралеўскім фальварку Сталавач і там адпрацоўвалі паншчыну. Агулам вёсцы належала 15 валок зямлі (то бок каля 300 гектараў), адна з іх належала цесляру, які на гэты раз працаваў на будоўніцтве і пры рамонце памешчыцкіх будынкаў. Астатнія жыхары займаліся сельскай гаспадаркай, а таксама бортніцтвам і баброўніцтвам. З сярэдзіны XVII ст. згадак пра існаванне сяла няма — Храбалы не адзначаныя ў люстрацыі Падляскага ваяводства ад 1664 г. Можна меркаваць, што з-за свайго стратэгічнага размяшчэння паселішча было разбурана ў выніку тагачасных войнаў, верагодна падчас шведскага нашэсця.

Адраджэнне Храбалоў трэба звязваць, паводле вуснага падання, з аб’яўленнем у недалёкім лесе, ва ўрочышчы *Галоўкава (Holowkowo)* побач з *Туравай крыніцай*, іконы Пакутнай Божай Маці. Яшчэ да 1795 г. вёска была каралеўскай уласнасцю, пасля належала прускаму (1795–1807), а затым царскаму ўраду. У 1816 г. у Храбалах было ўсяго 6 дамоў, іх насельніцтва складалі 23 мужчыны і 13 жанчын. Прозвішча большай часткі тагачасных жыхароў — Гліва (Gliwa): яго насілі Іван, Сцяпан, Бенедыкт і Хілька. У 1861 г. вёска была вызвалена ад прыгону. У XIX ст. апроч Гліваў жылі тут Беляхі / Белахі (Bielach / Bielach), Бабрыцкія (Bobrycki), Данілюкі (Daniluk), Дамброўскія (Dąbrowski), Казлоўскія (Kozłowski), Урублеўскія (Wróblewski) і Хількевічы (Chilkiewicz). Гэтыя антрапонімы з’яўляюцца адным з галоўных складнікаў прозвішчаў сённяшніх жыхароў Храбалоў. На злome XIX і XX стст. у сяле жылі ўжо 140 чалавек, якія гаспадарылі на 349 дзесяцінах зямлі. У 1915 г.

¹Звесткі пра гісторыю вёскі апрацаваныя паводле «Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny» [7], публікацыі «Historia Gminy Bielsk Podlaski» [20], а таксама на аснове матэрыялаў, сабраных у Музеі малой Бацькаўшчыны ў Студзіводах.

у выніку бежанства мясцовае насельніцтва было вымушана падацца ўглыб Расіі. Пасля вайны жыхары пачалі вяртацца. Яны рабілі гэта паступова, таму ў 1921 г. у вёсцы было толькі 7 дамоў і 54 чалавекі. У наступныя гады колькасць дамоў значна ўзрасла. Як і жыхары іншых вёсак, мясцовыя былі непасрэднымі сведкамі, а часта таксама ўдзельнікамі падзей Другой сусветнай вайны.

Нягледзячы на неспакойны перыяд першай паловы XX ст. невялікія Храбалы сталі важным цэнтрам для навакольных вёсак. Ва ўмовах ўсё новых адміністрацыйных падзелаў у Храбалах месціўся гмінны цэнтр. Гэта было ў 1952, затым у 1959 (грамада) ды ў 1973 гг. Канчаткова, у выніку змяненняў у адміністрацыйным кіраванні, у 1976 г. вёска была ўключана ў склад гміны Бельск-Падляскі. У 1980 г. у сяле былі 42 дамы са 161 жыхаром. З часоў цесляра, які працаваў у каралеўскім замку ў Бельску, прайшлі сотні гадоў, але да сённяшняга дня захаваліся тут сталярскія і цяслярскія традыцыі. Як у самых Храбалах, так і ў навакольных вёсках можна пабачыць пабудаваныя ў 1920–1950 гг. і ўпрыгожаныя драўлянымі арнаментамі хаты. Многія з іх пабудаваны мясцовы цясляр Ян Дамброўскі. У вёсцы надалей працуюць сталяры з роду Гліваў. З Храбалоў родам філолаг-беларусіст Мікалай Урублеўскі — аўтар слоўніка мовы вёскі Храбалы, які налічвае каля 20 тысяч слоў.

З самага пачатку і да сённяшняга дня вёска насылае — у пераважнай большасці — праваслаўнае беларускае насельніцтва¹. Асноўным сродкам камунікацыі мясцовых жыхароў з’яўляецца пераходная гаворка з беларуска-ўкраінскімі моўнымі рысамі. Гэтая мова, якую карэнныя жыхары называюць *рускай, простаі* або *сваёй (hovoryti po-svojomu)*, амаль ідэнтычная старабеларускай мове, на якой быў напісаны, сярод іншага, Статут Вялікага Княства Літоўскага і іншыя дакументы таго перыяду.

У гэтым артыкуле хацелася б звярнуць увагу на неафіцыйныя родавыя найменні, якія ўжываюцца ў вуснай традыцыі ў сельскай прасторы Храбалоў. Зыходны матэрыял сабраны шляхам непасрэднага даследавання ў сем’ях, якія цяпер пражываюць у вёсцы, а таксама з успамінаў пра асоб, якія цягам некалькіх апошніх дзесяцігоддзяў памерлі, але памяць пра якіх да гэтага часу жывае сярод сваякоў, сяброў і суседзяў.

Невялікая колькасць жыхароў вёскі адлюстроўваецца ў невялікай колькасці родавых найменняў — можна назваць 36 антрапонімаў.

Родавыя найменні часта памылкова атаясамліваюць з мянушкамі, таму адносна рэдка можна іх знайсці ў літаратуры ў якасці асобнай анімічнай катэгорыі [8, с. 165–166]. Агульнай рысай родавых найменняў і мянушак, несумненна, з’яўляецца намінацыйна-дыферэнцыяльная функцыя, якая заключаецца ў канкрэтызаванні ідэнтыфікацыі асобы. Тым не менш гэтыя

¹Выключэнне складаюць некалькі польскіх сем’яў каталіцкага веравызнання, якія на працягу апошніх некалькіх гадоў набылі ў вёсцы дамы.

тэрміны не з'яўляюцца сінонімамі і нельга іх ужываць як узаемазамежныя [5, с. 24], хаця б з-за іх узаемавыключальных уласцівасцяў¹.

Родавыя найменні азначаюцца як спадчыныя назвы, якія акрэсліваюць усю сям'ю. Хоць яны і не падлягаюць прававому прызнанню, але ў высківым асяродку ў паўсядзённым жыцці замяшчаюць афіцыйныя прозвішчы. Яны з'яўляюцца асновай для ўтварэння азначэнняў гаспадара дома, жонкі, сыноў і дачок. Родавыя найменні не характарызуюць іх носыбітаў, а толькі іх называюць. Гэтая экспрэсіўная нейтральнасць адрознівае іх ад катэгорыі адзначаных пэўным эмацыйным зарадам мянушак.

Аналізуемыя назвы, згодна з існуючымі поглядамі (гл. напр.: [3, с. 237–238; 5, с. 24; 17, с. 160], уключаны да катэгорыі родавых найменняў. Яны маюць спадчыны характар, не ўтрымліваюць эмацыйнага фактару і служаць ідэнтыфікацыі і распазнанню сям'і. Як слушна было заўважана, некаторыя родавыя азначэнні, утвораныя ад імёнаў шляхам дадання адпаведных суфіксаў, з генетычнага пункту гледжання з'яўляюцца дыялектнымі патранімічнымі і матранімічнымі фармацамі. Умовай для аднясення гэтых назваў да катэгорыі родавых найменняў з'яўляецца іх функцыянаванне ў наступным пакаленні [10, с. 99; 16, с. 217; 17, с. 166]. Так адбываецца ў дачыненні да сямейных антрапонімаў, якія функцыянуюць у сельскай прасторы Храбалаў. Яны ахапілі пакаленне ўнукаў, многія з іх — таксама праўнукаў і прапраўнукаў. Больш за тое, у некаторых выпадках сённяшнія жыхары не памятаюць нават прагаплата, ад імя якога было ўтворанае дадзенае родавае найменне.

У аналізуемым наборы выразна дамінуюць найменні, матываваныя імем продка (30 назваў). У якасці асновы выкарыстоўваюцца ў асноўным мужчынскія імёны. У структурным плане гэтыя назвы ўяўляюць сабой розныя мадэлі словаўтварэння. Сярод іх прысутнічаюць антрапонімы, утвораныя з дапамогай суфікса *-ovy* (*Iv'anockovy* < усх.-сл. ім. *Iv'anocko* < царк. *Иоани* пар. БірБА 87, ТыхСл 180–182; *Kost'entovy* < ім. *Kost'enty* < царк. *Константин*, поль. *Konstanty* пар. ТіхІ 107, УсцСл 107–108, Mall 264; *K'ũndratovy* < усх.-сл. ім. *K'ũndrat* < царк. *Кондрат* пар. БірБА 100; *Oleks'iejoy* < усх.-сл. ім. *Oleks'iej* < царк. *Алексій* ТіхІ 67; *Step'ankovy* < усх.-сл. ім. *Step'anko* < царк. *Стефан* ТіхІ 132); *-ũvski* (*Oleksij'ũvski* < усх.-сл. ім. *Oleks'iej* < царк. *Алексій* ТіхІ 67)) ды тыя, якія маюць квазі-суфіксы *-yē*, *-i*, *-iē* (*Gmitr'yē* < усх.-сл. ім. *Gm'itior* < царк. *Димитрій* пар. БірБА 61–62; *Mačk'i* < ім. *M'ačko* < царк. *Матфей*, царк. *Матфей* [14, с. 422–423], поль. *Maciej* БірБА 116, ТіхІ 112, Mall 274; *Matxvij'iē* < усх.-сл. ім. *Matxv'iej* < царк. *Матфей* БірБА 117; *Tomasz'yē* < усх.-сл. ім. *Tom'asz*² царк. *Фома* УсцСл 200, Mall 332; *Vańciul'iē* < усх.-сл. ім. *Vańciul* < *Иван* < царк. *Иоани* пар. ТіхІ 99, Mall 249).

¹ Дадатковую інфармацыю па гэтай тэме гл.: [8, с. 174–175, 178–179; 16, с. 214].

² Аб усходнеславянскім паходжанні сведчыць месцазнаходжанне націску.

Найбольш колькасную групу складаюць найменні, якія маюць узаемазамежныя паралельныя формы. Часцей за ўсё тут сустракаем назвы, пазбаўленыя суфіксаў у строгім сэнсе гэтага слова, ды фармацыі, утвораныя з дапамогай суфікса *-ũvski*: *Blaszczuk'i* // *Blaszczuk'ũvski* < усх.-сл. ім. *Blaszcz'uk'* < царк. *Власціў* пар. SHNOB I 32; *Dani'l'y* // *Dani'l'ũvski* < усх.-сл. ім. *Dan'ilo* < царк. *Даниїл* ТіхІ 79; *Jakub'y* // *Jakub'ũvski* < усх.-сл. ім. *Jak'ub* < царк. *Иаков*, поль. *Jakub* БірБА 78, Mall 239; *Jas'iē* // *Jasi'ũvski* < ім. *Jaś* < царк. *Иоани*, поль. *Jan* ТіхІ 99, УсцСл 96, SHNOB I 134; *Kuźm'y* // *Kuźm'ũvski* < усх.-сл. ім. *Kuźm'a* < царк. *Косма* ТіхІ 107; *Lark'i* // *Lark'ũvski* < усх.-сл. ім. *L'arko* < царк. *Иларион*, поль. *Hilary* БірБА 82, Mall 234; *Levk'i* // *Levk'ũvski* < усх.-сл. ім. *L'evko* < царк. *Лев* ТіхІ 110; *Mark'i* // *Mark'ũvski* < ім. *M'arko* < царк. *Марк*, поль. *Marek* БірБА 114, Mall 280; *Mixalk'i* // *Mixalk'ũvski* < ім. *Mix'alko* < царк. *Muxaul*, поль. *Michal* ТіхІ 117, Mall 284; *Ondr'yěj* // *Ondryj'ũvski* < усх.-сл. ім. *Ondr'yěj* < царк. *Андрей* БірБА 28, пар. ТіхІ 69; *Ontos'iē* // *Ontosi'ũvski* < усх.-сл. ім. *Ont'oś* < царк. *Антоній* пар. БірБА 30, УсцСл 30; *Sidor'yē* // *Sidor'ũvski* < усх.-сл. ім. *S'idor* < царк. *Исидор* ТіхІ 97; *Vicent'y* // *Vicent'ũvski* < ім. *Vic'enty* < царк. *Викентій*, поль. *Wincenty* ТіхІ 142, пар. Mall 342. Варыятыўнасць выступае таксама ў састаўленні антрапонімаў, якія заканчваюцца на *-i*, *-yē*, а таксама *-ovy*: *Dziumeszk'i* // *Dziumeszkovy* < усх.-сл. ім. *Dziumeszko* < царк. *Димитрій* пар. ТыхСл 138; *Lijasz'yē* // *Lijasz'ovy* < усх.-сл. ім. *Lij'asz* < царк. *Илья* пар. БірБА 82. У выключных выпадках, для таго, каб вызначыць сям'ю, выкарыстоўваюцца тры азначэнні, якія марфалагічна падпадаюць пад вышэй апісаныя мадэлі (*Deniz'y* // *Den'izovy* // *Deniz'ũvski* < усх.-сл. ім. *Den'iz* < царк. *Дионисій* пар. БірБА 62, ТіхІ 80; *Troxim'y* // *Trox'imovy* // *Troxim'ũvski* < усх.-сл. ім. *Trox'im* < царк. *Трофим* ТіхІ 139). Таксама для членаў адной сям'і могуць выкарыстоўвацца два родавыя найменні, якія, аднак, спасылваюцца на агульнага продка (*Semul'k'ovy* // *Semen'ũvski* < усх.-сл. ім. *Semul'ko* // *Sem'ten* < царк. *Симеон* пар. ТіхІ 133, ТыхСл 312).

У матывіраваных падставах ёсць імёны ў першаснай і вытворнай формах. Сярод першых толькі два прыклады можна разглядаць як афіцыйныя імёны (*Jakub*, *Tomasz*), хоць і ў гэтых выпадках яны не цалкам супадаюць з афіцыйнымі назвамі. Дыферэнцыяльнай рысай з'яўляецца націск, які падае на розныя склады — у залежнасці ад варыянта (пар. *Jakub* — *Jak'ub*, *Tomasz* — *Toma'sz*). Часцей за ўсё сустракаем асноўныя гутарковыя варыянты (*Kost'enty*, *K'ũndrat*, *Kuźm'a*, *Matxv'iej*, *Oleks'iej*, *Ondr'yěj*, *Sem'ten*, *Trox'im*, *Vic'enty*), якія адрозніваюцца ад афіцыйных перш за ўсё фанетычнымі ўласцівасцямі. Як

¹ Фармацыі, створаныя з дапамогай суфікса *-uk*, маюць на даследаванай тэрыторыі аманімічны характар. Іх можна разглядаць як памяншальныя формы асабовых імёнаў або патронімы. На падставе атрыманай інфармацыі, форма *Blaszcz'uk'* трактуецца як вытворная форма асабовага імя. Пра ролю суфікса *-uk* у антрапаніміі з дыяхранічнага пункту гледжання гл. сярод іншага [11, с. 157–161].

асноўныя трэба разглядаць таксама імёны *Gm'itior* (пар. царк. *Димитрій*), *Den'iz* (царк. *Дионисій*) ды *Dan'ilo* (царк. *Даниіл*), таму што такі статус маюць у анамастычных крыніцах фармацыі з усечаным суфіксам *-iŭ*, характэрным царкоўным формам, і імёны са змененай парадыгмай [9, с. 33]. Астатнія родавыя найменні паўсталі на аснове вытворных імёнаў. Найбольш шматлікімі з іх з'яўляюцца вытворныя суфіксальныя, створаныя шляхам дадання простага суфікса *k-(o)* (*L'ariko, L'evko, M'ačko, M'ariko, Mix'alko, Step'anko*), радзей *-ś* (*Jaś, Ont'oś*), аднаразова *-sz* (*Lij'asz*). Некалькі формаў мелі складаныя фарманты *-oc+ko* (*Iv'anocko*), *-esz+ko* (*Dzium'eszko*), *-ul+ko* (*Semul'ko*), *-c'+ul* (*Vańci'ul*). Афіксы былі дададзеныя да поўных (*Ivan+ocko, Lev+ko, Mixal+ko, Stepan+ko*) або скарачаных асноў (*Dzium+eszko, Ja+ś, Mać+ko, Onto+ś, Sem+ulko*). Акрамя таго, асновы некаторых вытворных формаў былі пазбаўлены ініцыяльных элементаў (пар. *Larko* < *И-ларіон, Hi-lary; Lijasz* < *И-лиа, E-liasz; Vańciul* < *И-ван* (< *Иоани*)). Шляхам усячэння пачатковай галоснай асновы ўтвораны таксама бязафіксны варыянт *Sidor* (< *Исидор*).

Толькі адно родавае найменне было ўтворана ад жаночага імя, да якога быў дададзены фармант *-ynu* (*Par'aszczynu* < усх.-сл. ім. *Par'aska* < царк. *Параскева* Tichl 125). Нязначная колькасць родавых азначэнняў такога тыпу ўпісваецца ў больш шырокую тэндэнцыю славянскай антрапаніміі, у якой жаночыя імёны не вельмі прадуктыўныя ў стварэнні іншых катэгорый найменняў, напрыклад сучасных прозвішчаў. Прычыны гэтаму варта шукаць у першую чаргу ў патрыярхальнай мадэлі сям'і. Формы, якія ўзніклі на аснове жаночых імёнаў, сустракаем толькі ў сітуацыі, калі жанчына стала ўдавой у раннім узросце дзіцяці або калі не ведалі, хто яго бацька. Азначэнні матранімічнага тыпу з'яўляліся таксама ў выпадку, калі ў жанчыны быў высокі сацыяльны прэстыж у вясковым асяроддзі.

У сяле Храбалы запісана 6 родавых азначэнняў, не матываваных уласнымі імёнамі. Чатыры назвы адносяцца да прозвішчаў членаў сям'і, пар.: *Bobr'ycki* < п. *Bobrycki/a, Korszak'i* // *Korszak'ŭovski* < п. *Korszak, Palczuk'i* < п. *Palczuk, Vorobij'ŭovski* < п. *Wróblewski/a*). Магло б здавацца, што нельга — прынамсі, некаторыя назвы — класіфікаваць як родавыя найменні, таму што яны фармальна аднолькавыя з афіцыйнымі прозвішчамі (*Bobrycki*), або злёгка фанетычна адрозніваюцца ад афіцыйнай формы ў выніку дыялектнага вымаўлення (напрыклад, *Korszak'i* — розніца ў націску, *Palczuk'i* — у выніку замены *l > ł*). Тым не менш гэтыя антрапонімы нельга атаясамліваць з прозвішчамі, па меншай меры, па некалькіх прычынах. Родавыя назвы і прозвішчы не заўсёды даюцца ў спадчыну такім жа чынам. Гэты працэс асабліва прыкметны, калі муж пасля шлюбу пасяляецца ў доме жончыных бацькоў (так званыя *прыступы* AGWB 99) і яго «падключаюць» да родавага наймення, якое выкарыстоўваецца для абазначэння насельнікаў гэтага дома¹.

¹ У Храбалах, напрыклад, такая сітуацыя адбылася, сярод іншага, у выпадку *Pi'etia Bobr'yckoho* (п. *Chomantuk*), *Al'oszki Sidor'ŭovzko* (п. *Pawluczuk*), *L'evusia*

Як адзначае Л. Дацэвіч [10, с. 93], у выпадку неафіцыйных ідэнтыфікацыйных элементаў аб канчатковай прыналежнасці дадзенага асабістага імя да той ці іншай групы ў першую чаргу сведчаць кантэкст і сітуацыя. У мясцовым анамастычным назвы, якія тут апісваюцца, у свядомасці жыхароў маюць такі ж статус, як астатнія згаданыя ў гэтым артыкуле родавыя найменні, таму што ў лакальнай мікрасупольнасці рэалізуюць аднолькавыя функцыі. Акрамя таго, пра аднолькаваць некаторых прозвішчаў у афіцыйнай і дыялектнай форме можна казаць толькі ў выпадку мужчынскіх формаў у адзіночным ліку (напрыклад *Ści'opko Bobr'ycki, Iv'an Bobr'ycki, Pi'etia Bobr'ycki*). Гэты прыцып не працуе ў выпадку ідэнтыфікацыі сям'і агулам, а прыведзеныя назвы выконваюць усё ж такую ролю (пар. *Bobr'ycki* — *Bobryccy*).

Рэсурс родавых найменняў, запісаных у Храбалах, замыкаюць дзве назвы, адна з якіх адносіцца да віду дзейнасці, якім займалася асоба, што ініцыявала азначэнне ўсёй сям'і (*Koval'ŭe* < ас. наз. *Kov'al* < ап. усх.-сл. *kov'al* 'каваль' AGWB 100). Другая назва прадстаўляе тып фармацыі, звязанай з мянушкай, і паходзіць ад факта, які адбыўся ў гісторыі вёскі (*Komun'istovy* < ас. наз. *Komun'ist* 'продак пасля вяртання з бежанства збудаваў шматкватэрны дом, г. зв. *камуну*). Можна меркаваць, як такую, што паходзіць ад мянушкі, можна разглядаць згаданую раней форму *Vorobij'ŭovski*. Несумненна, гэтая назва адносіцца да прозвішча *Wróblewski/a*, але ёсць ускосная сувязь паміж ёй і мянушкай (матываванай гучаннем афіцыйнага антрапоніма), дадаткова мадыфікаванай шляхам моўнай змены з польскай формы на дыялектную ўсходнеславянскую (п. *Wróblewski* > мянушка *Vorob'ŭej* > *Vorobij'ŭovski*)¹.

Некалькі слоў неабходна сказаць пра моўны аспект апісваемых найменняў. Як паказвае аналіз, пераважная большасць з іх заснавана на асабовых імёнах, рэпертуар якіх складаюць толькі антрапонімы хрысціянскага паходжання, у асноўным ва ўсходнеславянскай форме (*Dan'ilo, Kuźm'a, Par'aska, S'idor* і г. д.). Не знаходзім варыянтаў імёнаў, уласцівых толькі польскай традыцыі, — некалькі формаў, якія выступаюць у польскай мове, прысутнічаюць адначасова ва ўсходнеславянскай антрапаніміі. Да іх адносяцца, напрыклад, вытворныя формы з кампанентам *-ko* (*L'ariko, M'ačko, M'ariko, Mix'alko*) і *-ś* (*Jaś*) і два імёны з канчаткам *-y* (*Kost'enty, Vic'enty*). Тыповыя, як магло б здавацца з пункту гледжання словаўтварэння, у польскай мове формы *Tomasz, Jakub* праз змяненне націску больш блізкія варыянтам беларускім, пар. *Tamaui, Якуб*

Koval'ŭovskoho і інш. Яны пасяліліся ў дамы сваіх жонак і прынялі іх родавае найменне. У сваю чаргу, іх жонкі, згодна звычайу, змянілі афіцыйныя прозвішчы.

¹ Варта таксама адзначыць, што прозвішчы, якія заканчваюцца на *-ski* (тыпу *Wróblewski*), як правіла, не ўзніклі непасрэдна на аснове апелятыўнай лексікі (то бок непасрэдна ад апелятыва *wróbel*). Гэтыя антрапонімы прадстаўляюць адаптанімічную мадэль, шлях іх фарміравання можна вызначыць наступным чынам: ап. *wróbel* > ас. наз. *Wróbel* > м. н. тыпу *Wróble, Wróblewo* > п. *Wróblewski*.

УсцСл 200, 229. Пад уплывам польскай мовы ўсталявалася форма імя *Den'iz* з гучным зычным у фінальнай частцы (пар. поль. *Dionizy*).

Несумненна цікавай з'яўляецца прысутнасць у прыведзеным наборы тыпова лакальных формаў імёнаў, якія сустракаюцца толькі на абмежаванай тэрыторыі (напрыклад, *Dziur'eszko*, *Gm'itior*, *Iv'anocko*), у тым ліку варыянтаў, якія змяшчаюць у сваёй структуры дыфтонгі (тыпу *K'ũondrat*, *Matxv'iej*, *Oleks'iej*). Пацверджання некаторых формаў не знойдзем у навуковых публікацыях у галіне польскай, беларускай, рускай ці ўкраінскай антрапаніміі, а таксама нават у багатых зместам крыніцах па антрапаніміі польска-ўсходнеславянскага памежжа. Іх існаванне абмяжоўваецца невялікай тэрыторыяй, якая ахоплівае некалькі, а часам нават толькі адзін населены пункт¹.

Увагу звяртаюць на сябе таксама мясцовыя моўныя асаблівасці апісваемых родавых назваў. Гэтыя з'явы асабліва прыкметныя ў галіне фанетыкі. Гэта, сярод іншага, замена *f* > *ch*, *chw* (*Troxim'y*, *Matxvij'ie*), оканне (*Ondryj'ie*, *Oleks'iejovy*, *Oleksij'ũovski*, *Ontos'ie*) і дэканне (*Dziumeszk'i*). Найбольш характэрнай, аднак, з'яўляецца наяўнасць дыфтонгаў, прысутных у мове, на якой жыхары вёскі Храбалы размаўляюць у штотдзённым побыце. У прыведзеным матэрыяле дыфтонгі выступаюць у большасці родавых найменняў, пар. *Ondryj'ie*, *Oleks'iejovy*, *Jas'ie*, *Lijas'je*, *Ontos'ie*, *Sidor'je*, *Gmitr'je*, *Koval'ie*, *Matxvij'ie*, *K'ũondratovy*, *Vańciul'ie*, *Tomasz'je*, а таксама ва ўсіх формах, якія заканчваюцца на *-ũovski* (*Ondryj'ũovski*, *Deniz'ũovski*, *Blaszczuk'ũovski*, *Troxim'ũovski*, *Lark'ũovski*, *Sidor'ũovski*, *Korszak'ũovski* і інш.).

У пачатку артыкула было адзначана, што набор афіцыйных прозвішчаў жыхароў Храбалоў уключае ў сябе толькі некалькі антрапонімаў. Таму трэба заўважыць, што ў такіх рэаліях важнейшую ролю ў рэалізацыі ідэнтыфікацыйна-дыферэнцыяльнай функцыі адыгрываюць неафіцыйныя родавыя найменні. У даследаваным раёне ёсць шмат такіх вёсак, дзе ў афіцыйных найменных мікрасістэмах пераважаюць толькі некалькі прозвішчаў, а кожнае з іх належыць некалькім ці нават больш за дзясятка сем'ям. У сяле Храбалы, напрыклад, часцей за ўсё прозвішчы сустракаецца *Dąbrowski/Dombrowski*². Яго носяць сем'і *Danił'ũov* // *Danił'ũovskix*, *Gmitr'ũov*, *Jasi'ũov* // *Jasi'ũovskix*, *Komun'istovyx*, *Korszak'ũovskix*, *Koval'ũov*, *Lark'ũov* // *Lark'ũovskix*, *Matxvij'ũov*, *Step'ankovyx* і *Tomasz'ũov*. Многа таксама *Gliwów: Deniz'y* // *Deniz'ũovski* //

Den'izovy, *Mark'i* // *Mark'ũovski*, *Jakub'y* // *Jakub'ũovski*, *Ontos'ie* // *Ontosi'ũovski*, *Oleksij'ũovski*, *L'arkowy* і *Vicent'y* // *Vicent'ũovski*. Чарговыя — *Chilkiiewicz: Blaszcuk'i* // *Blaszczuk'ũovski*, *Oleks'iejovy*, *Sidor'je* // *Sidor'ũovski* (частка нашчадкаў носіць прозвішча *Pawluczuk*), *Par'aszczyny*, *Kuźm'y* // *Kuźm'ũovski*. Некалькі сем'яў — *Bielachy: Ondryj'ie* // *Ondryj'ũovski*, *Lijas'je* // *Lijas'ovy*, *Levk'i* // *Levk'ũovski*, *Iv'anockovy*, столькі ж *Wróblewskich: Dziumeszk'i* // *Dziur'eszkovy*, *Maćki*, *Vorobij'ũovski*, *Semulk'ovy* // *Semen'ũovski*. Прозвішча *Korszak* маюць дзве сям'і — *Korszak'i* // *Korszak'ũovski* і *Mixalk'i* // *Mixalk'ũovski*. Толькі тры прозвішчы сустракаюцца адзін раз — *Palczuk* (*Palczuk'i*), *Bobrycki/a* (*Bobrycki*) і *Daniluk* (*Troxim'y* // *Trox'imovy* // *Troxim'ũovski*). Канстатацыя, што прыведзеныя ў гэтым артыкуле родавыя найменні рэалізуюцца ў першую чаргу ў вясковым асяродку, дзе афіцыйныя прозвішчы недастаткова выконваюць функцыю ідэнтыфікацыі [10, с. 91], — апраўданая.

Варта таксама адзначыць, што на абшары саміх родавых найменняў бачна тэндэнцыя, якая мае на мэце вызначэнне паасобных сем'яў у сітуацыі, калі асновай з'яўляецца тое ж самае імя. Так адбываецца ў выпадку *Lark'ũov* // *Lark'ũovskix* і *L'arkovyx*, дзе выкарыстаныя афіксы — *-i* // *-ũovski* і *-ovy* ды *Oleks'iejovyx* і *Oleksij'ũovskix*, якіх адрозніваюць фарманты — *-ovy* і *-ũovski*¹. Неабходна таксама заўважыць, што некаторыя родавыя найменні ўзніклі на аснове розных памяншальных формаў аднаго хроснага імя, пар. *Iv'anockovy* (< *Iv'anocko*), *Jas'ie* (< *Jaś*) і *Vańciul'ie* (< *Vańciul*) — усё ад імя *Iwan* // *Jan*; *Dziur'eszkovy* (< *Dziur'eszko*) і *Gmitr'je* (< *Gm'itior*) — абодва ад імя *Dimitrij*; як этымалагічна аднолькавыя могуць быць класіфікаваны антрапонімы *M'ačkovy* (< *M'ačko*) і *Matxvij'ie* (< *Matxv'iej*), пра што гл. вышэй.

У заключэнне можна адзначыць, што семантыка матывіровачных падстаў, словаўтваральная пабудова і фанетычныя асаблівасці прыведзеных родавых найменняў ідэальна ўпісваюцца ў мясцовую мову, на якой паўсядзённа размаўляюць жыхары вёскі Храбалы. Яны падкрэсліваюць важнасць мясцовай гаворкі ў захаванні этнічнай і культурнай тоеснасці карэннага насельніцтва — праваслаўных беларусаў, якія пражываюць на тэрыторыі польска-ўсходнеславянскага памежжа.

Скарачэнні

ап. — апелятыў; **ас. н.** — асабовая назва; **гл.** — глядзі; **ім.** — імя; **м. н.** — мясцовая назва; **п.** — прозвішча; **пар.** — параўнай; **поль.** — польскі; **усх.сл.** — усходнеславянскі; **царк.** — царкоўны.

¹ Мінімальную фанетычную розніцу бачым таксама ў асновах гэтых родавых найменняў, хоць у абодвух выпадках матывіровачным імем з'яўляецца аднолькавая форма *Oleks'iej*.

Літаратура і скарачэнні крыніц

1. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М. В. Бірыла. — Мінск, 1966. — **БірБА**
2. Тихонов, А. Н. Словарь русских личных имен / А. Н. Тихонов, Л. З. Бояринова, А. Г. Рыжкова. — Москва, 1995. — **ТихСл**
3. Усціновіч, А. К. Імёны-мянушкі і родавыя найменні / А. К. Усціновіч // *Przezviska i przydomki w językach słowiańskich* / red. S. Warchoł. — Cz. II. — Lublin, 1999. — S. 233–238.
4. Усціновіч, А. К. Слоўнік асабовых уласных імён / А. К. Усціновіч. — Мінск, 2011. — **УсцСл**
5. Abramowicz, Z. Nieoficjalne nazwy osobowe na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu / Z. Abramowicz, D. Kosior // *Przezviska i przydomki w językach słowiańskich* / red. S. Warchoł. — Cz. I. — Lublin, 1998. — S. 11–26.
6. Abramowicz, Z. Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV–XVII w.) / Z. Abramowicz, L. Citko, L. Dacewicz. — Białystok, 1997–1998. — **SHNOB**
7. Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny / red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski. — T. I. — Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1980. — **AGWB**
8. Biolik, M. Przezviska i przydomki ludności wiejskiej (na przykładzie wsi Andrzejki w woj. łomżyńskim) / M. Biolik // *Onomastica*. — 1983. — № 28. — S. 165–179.
9. Citko, L. Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w. / L. Citko. — Białystok, 2001.
10. Dacewicz, L. Lokalny antroponimiczny mikrosystem nazewnictwa / L. Dacewicz // *Przezviska i przydomki w językach słowiańskich* / red. S. Warchoł. — Cz. I. — Lublin, 1998. — S. 91–101.
11. Dacewicz, L. Rola sufiksu *-uk* w kulturze nazewnictwa Podlasia / L. Dacewicz // *Munuscula linguistica: in honorem Alexandrae Cieślíkowa oblata*. — Kraków, 2006. — S. 157–161.
12. Kosyl, Cz. Nazwy osobowe / Cz. Kosyl // *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku* / red. J. Bartmiński. — T. 2. — Wrocław, 1993. — S. 423–437.
13. Malec, M. Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce / M. Malec. — Kraków, 1994. — **Mall**
14. Sajewicz, M. Nazwiska patronimiczne z formantem *-uk* w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim / M. Sajewicz. — Lublin, 2013.
15. Sajewicz, M. Przezviska mieszkańców kilku wsi z białorusko-ukraińskiego pogranicza językowego na Białostoczczyźnie / M. Sajewicz // *Przezviska i przydomki w językach słowiańskich* / red. S. Warchoł. — Cz. II. — Lublin, 1999. — S. 59–86.
16. Skulina, T. Funkcje przezviska w systemie antroponimicznym / T. Skulina // *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* / red K. Dejna [i in.]. — T. 13. — Warszawa, 1974. — S. 213–234.
17. Surma, G. Przezviska i przydomki w świetle materiałów opoczyńskich / G. Surma // *Onomastica*. — 1993. — № 38. — S. 151–167.
18. Tichoniuk, B. Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839 / B. Tichoniuk. — Zielona Góra, 2000. — **TichI**
19. Tichoniuk, B. Jeszcze o terminie «gwary białorusko-ukraińskie» / B. Tichoniuk // *Literatury i języki wschodniosłowiańskie z perspektywy końca XX wieku* / red. B. Tichoniuk, A. Ksenicz. — Zielona Góra, 2003. — S. 333–337.
20. Zugaj, L. Historia Gminy Bielsk Podlaski / L. Zugaj. — Lublin, 2008.